

Łódź, 10 maja 2013 r.

Ks. prof. UWM dr hab. Mieczysław Różański
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Wydział Prawa i Administracji

**Recenzja dysertacji doktorskiej Pana magistra Dawida Urbańczyka:
„Kościelne dzieje Pabianic w latach 1086 – 1796”**

Pabianice jako miasto doczekały się swoich monografii, których w ciągu minionego XX wieku powstało kilka, począwszy od Maksymiliana Barucha, poprzez jedną z lepszych metodologicznie prof. Gryzeldy Missalowej, aż do prac Roberta Adamka i Tadeusza Nowaka. Wszystkie te publikacje w jakiś sposób dotyczą problematyki religijnej i kościelnej, choć z uwagi na zastosowaną metodologię minionego okresu PRL zagadnienia te znajdowały się na marginesie zainteresowań badaczy. W przypadku Pabianic, z racji na właściciela miasta, jakim była w okresie staropolskim Kapituła Katedralna krakowska wpływ szeroko rozumianych relacji kościelnych na strukturę, administrację i działania społeczne miasta były nieuniknione. Doktorant stara się uwypuklić te relacje, które dotyczą wpływu życia religijnego na życie społeczne w mieście i przyczynia się do pełniejszego poznania społeczeństwa mieszczańskiego w mieście prywatnym w okresie I Rzeczypospolitej. Temat badawczy opiniowanej dysertacji odpowiada warunkom stawianym pracom doktorskim, adekwatny dla tych prac jest także formularz pytań badawczych.

Konstrukcja rozprawy pana magistra Dawida Urbańczyka jest zwarta i logiczna. Składa się z wstępu, przedstawiającego założenia badawcze, konstrukcje pracy i charakterystykę literatury i źródeł, czterech rozdziałów i zakończenia. W rozdziale I (s. 17-68) pt. „Formowanie się dóbr kapituły krakowskiej w ziemi sieradzkiej i łęczyckiej” omówiono położenie geograficzne, osadnictwo i administrację, a także przejęcie dóbr Chropy przez kapitułę krakowską i lokację miasta na prawie niemieckim, a także jego dzieje do końca

XIV wieku. W rozdziale II (s. 69-155) zatytułowanym „Powstanie parafii św. Mateusza i Wawrzyńca oraz materialne podstawy jej funkcjonowania”

ukazany został proces erygowania parafii św. Mateusza i Wawrzyńca oraz jej przynależność administracyjną tak kościelną jak i państwową. W treści tego rozdziału dokonane zostało opisanie budynków parafialnych m.in. kościołów, cmentarz i podstaw gospodarczych funkcjonowania parafii. W treści rozdziału III (s. 156-240) pt. „Duszpasterstwo i życie religijne parafii pabianickiej” omówione zostały zagadnienia dotyczące obsady duszpasterskiej parafii i działalności sakramentalnej, bractw religijnych, działalności oświatowej i wychowawczej, a także dobroczynnej. Ostatni rozdział (s. 241-297) pt. „Kapituła krakowska a stosunki społeczno-gospodarcze w Pabianicach od XV do XVIII w.” analizuje relacje właściciela miasta wobec mieszczan, a także podaje zniszczenia i epidemie, które miały konsekwencje na społeczeństwo miasta. W pracy znajdują się także aneksy (s. 305-318) na które składają się wypisy z dokumentów.

Zebrana przez autora podstawa źródłowa daje możliwość zanalizowania rozmaitych zagadnień, które wynikają z tytułów powyższych rozdziałów. Autor oparł się przede wszystkim na materiałach archiwalnych zgromadzonych w archiwach kościelnych i państwowych: Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie, Archiwum Kapituły Katedralnej w Krakowie, Archiwum Archidiecezjalnym i Archiwum Państwowym w Łodzi, Archiwum Diecezjalnym we Włocławku, Archiwum parafii św. Mateusza w Pabianicach i Muzeum miasta Pabianic, które wykorzystał w sposób wystarczający. Także wykorzystana literatura jest wystarczająca. W sumie praca jest napisana poprawnym komunikatywnym językiem, chociaż występują w niej pewne niejasności i powtórzenia. Odsyłacze i przypisy skonstruowane są przeważnie bez większych usterek.

Wartość merytoryczna opiniowanej dysertacji nie budzi wątpliwości. Autor trafnie interpretuje zebrany materiał źródłowy, wykazuje się jego dobrą znajomością. Można powiedzieć, że w zasadzie osiągnął on zamierzony cel. Przetworzył kościelne dzieje miasta, którego właścicielem była Kapituła Katedralna krakowska. Udało się doktorantowi oświetlić kilka spraw wiążących się z historią lokalnej społeczności, dokonać kilka uściśleń i uzupełnień, co jednocześnie przesądza o wartości merytorycznej.

Autor nie ustrzegł się błędów stylistycznych i interpunkcyjnych, których na szczęście w pracy nie ma zbyt wiele. Z przyzwoitości

warsztatowej podam niektóre z nich. Zdanie na s. 24, które brzmi „Zagadnieniem to posiada obszerną literaturę” jest wadliwe gramatycznie. Powinno być użyte słowo „zagadnienie”. Na s. 84 tekst „pisał wówczas villa capitularis in iure Polonico...” pokrywa się z treścią przypisu 260, na s. 85

brak orzeczenia w zdaniu „Według tekstu protokołu wizytacyjnego z 1790, w skład parafii.” Oczywiście w tekście jest także kilkanaście literówek np. w spisie treści (s. 4) i tytule rozdziału II (s. 69) brakuje litery „a” i tytuł brzmi „Powstanie parafii św. Mateusz i Wawrzyńca...”, na s. 66, brak litery „i” przy nazwisku Zajączkowski, na s. 101 brak cyfry „1” i jest 171 zamiast 1711, podobnie na s. 131 brak cyfry „1” jest 170 zamiast 1701, i dalej na tej samej stronie jest św. Krzyż zamiast św. Krzyża. Na s. 143 i 144 znajduje się ten sam treściowo materiał dotyczący dziesięciny, która przynależała proboszczowi kolegiaty łączyckiej, natomiast na s. 179 niemożliwe jest następstwo czasowe zawarte w zdaniu „Wyjątek stanowi jedynie duchowny z przełomu XV i XVII wieku...”. Na s. 145 brakuje przypisu 558.

Oprócz tego w dysertacji zamieszczono kilka błędów merytorycznych. Doktorant opisując zabiegi biskupa krakowskiego Jana Muskaty dotyczące przywileju dla kapituły nazywa go „arcybiskupem krakowskim” (s. 62), którym oczywiście nigdy nie był. Arcybiskupstwo krakowskie powstało dopiero w 1925 r. w wyniku realizacji bulli „Vixdum Poloniae unitas”. Na s. 102 omawiając przejęcie dóbr pabianickich przez rząd pruski napisał, że świątynia pabianicka posiadała 20 okien, natomiast z zacytowanego protokołu wizytacyjnego w 1790 r. wynika, że tych okien było 18. Opisując zakładanie nowych ksiąg metrykalnych przez ks. Tomasza Czenikiewicza autor użył sformułowania, że odnotowywał to w akcie fundacyjnym. Oczywiście nie był to akt fundacyjny, tylko zapis informujący na tytułowej stronie danej księgi. Podobne niezrozumiałe sformułowanie użyte jest na s. 192, gdzie opisana jest księga „zapowiedzi wielkanocnych w której odczytywano zdańnych do małżeństwa”. Zapewne chodzi tutaj o księgę zapowiedzi, w której zapisywano dane osób, które chcą zawrzeć związek małżeński. Na s. 222 autor pisze o parafii farnej w Pabianicach, ale wówczas takiej tam nie było. Jeszcze mniej zrozumiałą jest opis dotyczący powstania konfraterni św. Józefa związany z cechem piwowarów. Ustanowione ono zostało przywilejem Zygmunta Augusta w 1758 r. Autor w następnym zdaniu pisze, że założył je kanonik Mikliński, a żył on ponad 100 lat później.

Jeśli chodzi o uwagi krytyczne, to pod rozwagę autora należy podać następujące zagadnienia. Najpierw techniczne. Cytowanie fragmentów dokumentów jest niewątpliwie ubogaceniem pracy, ale warto jest zastosować w tym przypadku instrukcję wydawniczą, która określa sposób transkrypcji poszczególnych wyrazów.

Doktorant opisuje w rozdziale drugim paragrafie drugim kościół parafialny, jego wygląd zewnętrzny i wewnętrzny, a także dokonuje zestawienia uposażenia liturgicznego na podstawie wizytacji. Szkoda, że nie dokonał podsumowania, które ukazałoby w jaki sposób zmieniały się sprzęty używane do liturgii. Czy było ich więcej, czy mniej w określonych następstwach czasowych. Podobnie trochę niedosytu budzi opis nabożeństw odprawianych w pabianickim kościele parafialnym. Należało sięgnąć w tym przypadku nie tylko po wizytacje, ale także po zarządzenia arcybiskupów gnieźnieńskich np. w Pabianicach wystawienie Najświętszego Sakramentu odbywało się nie tylko jak zapisał doktorant w okresie oktawy Bożego Ciała, ale także, od 14 czerwca 1792 r., na mocy Rozporządzenia wydanego przez arcybiskupa Michała Poniatowskiego dotyczącego zaprowadzenia czterdziestogodzinnego nabożeństwa w kościołach archidiecezji gnieźnieńskiej miało miejsce jeszcze od 15 do 17 listopada każdego roku. I jako ostatnia uwaga dotycząca biblioteki parafialnej. Doktorant potraktował tą problematykę zbyt ogólnie powodując pewien niedosyt u czytającego. Co prawda uzasadnia takie działania badaniami analitycznymi dokonanyimi przez H. Zerek-Kleszcz, jednak należałoby podać w zdecydowanie bardziej rozbudowanej formie wnioski do jakich doszła ta uczona.

Recenzowana praca doktorska Pana magistra Dawida Urbańczyka spełnia wymogi określone w art. 13 p. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki i wnoszę do Rady Wydziału Nauk Historycznych i Społecznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego o dalsze kontynuowanie przewodu doktorskiego.

Z wyrazami szacunku

Ks. prof. U WM drnab. Mieczysław Różański